

ЭЛЕКТР ЭНЕРГИЯ ТАРМОҒИ КОМПАНИЯЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТЛАРИНИ МҲҲС АСОСИДА ТУЗИШДА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ДАСТУРИЙ МАҲСУЛОТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Аҳмадҷонов Азимжон Каримжон ўғли

Тошкент давлат иқтисодиёт университети мустақил изланувчиси.

Тошкент, Ўзбекистон. akhmadjonov9696@mail.ru

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss4/a26

Аннотация

Ушбу мақолада Ҳисобга олишнинг бирхиллаштирилган автоматлаштирилган тизимини ва маълумотларни бошқаришнинг ягона платформасини тайёрлаш ва жорий қилиш, шунингдек, жорий қилиш самарадорлигини ошириш доирасида Гуруҳ корхоналари бухгалтерия ҳисоби хизматлари персоналига МҲҲСга мувофиқ бухгалтерия ва солиқ ҳисобини юритиш концепциясига оид қарашлар кўриб чиқилади.

Калит сўзлар: Электрэнергия, 1С платформаси, консолидациялашган молиявий ҳисобот, автоматлаштирилган дастур, трансформация, ҳаққоний қиймат.

Аннотация

В данной статье в рамках подготовки и внедрения единой автоматизированной системы бухгалтерского учета и единой платформы управления данными, а также повышения эффективности внедрения рассматривается взгляды на понятие бухгалтерского и налогового учета в соответствии с МСФО для сотрудников бухгалтерских служб предприятий Группы.

Ключевые слова: Электроэнергия, платформа 1С, консолидированная финансовая отчетность, автоматизированная программа, трансформация, справедливая стоимость.

Abstract

In this article, as part of the preparation and implementation of a unified automated accounting system and a unified data management platform, as well as improving the efficiency of implementation, we will consider views on the concept of accounting and tax accounting in accordance with IFRS for employees of the accounting services of the Group's enterprises.

Key words: Electricity, 1C platform, consolidated financial statements, automated program, transformation, fairvalue.

Кириш

Энергетика сектори жаҳон иқтисодиётида ҳал қилувчи роль ўйнайди, ва ҳозирги вақтда, кўплаб йирик компаниялар тобора ташқи бозорга чиқмоқда, ҳатто, айримлари ўзининг амалиётлар билан боғлиқ фаолиятини жаҳон миқёсида амалга оширишни бошлаган. МҲҲСнинг жорий этилиши кўпгина энергетика компанияларига узоқ муддатли муҳим афзалликларни тақдим этмоқда, лекин шу билан бирга, уларнинг олдида жиддий масалаларни ҳал қилиш вазифасини ҳам қўймоқда. Энергетика сектори дастлабки даврда катта инвестициялар зарур бўлиши билан

тавсифланади, бу кўпинча, узоқ муддатли истиқболда олиниши мумкин бўлган натижаларга нисбатан ноаниқлик, мавҳумлик билан кузатилади. Геосиёсат, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, энергия ва табиий ресурсларни етказиб бериш, шунингдек, савдо-сотиқ соҳаларида юзага келаётган қийинчиликлар компанияларнинг манфаатдор томонлар ва бошқа корхоналар билан ўзаро мураккаб муносабатлари билан биргаликда шуни англатадики, МҲХСга ўтиш янги стандартларни жорий этиш борасидаги муайян мажмуавий мулоҳазаларни талаб этади.

Дунё мамлакатларида энергетика тармоғи компанияларининг ҳисоб амалиётига МҲХСни жорий қилиш ҳолатининг таҳлили фойда кўламини манипуляция қилиш ва хўжалик фаолияти натижаларини яшириш бўйича пасайиш тенденциясидан, шунингдек, халқаро стандартлардан фойдаланишнинг ижобий самарасидан далолат беради. Масалан, 2020 йилда дунёнинг 160 дан зиёд мамлакатларида, шу жумладан, ўз мулкчилик шаклига кўра, 80 дан ортиқ листинг компаниялар ва 30 дан ортиқ листинг бўлмаган энергетика тармоғи компанияларида МҲХСдан фойдаланишга рухсат этилган ёки ундан фойдаланиш мажбурий этиб белгиланган.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Иқтисодчи олим И.Исманов ўз илмий мақоласида қуйидагиларни келтириб ўтган: МҲХС молиявий ҳисоботларини тайёрлаш ва тақдим этишнинг ижтимоий манфаатларда қабул қилинган қоидаларидир. Бу халқаро даражада амал қилувчи ҳисоб тизимидир¹.

В.А. Терехованинг фикрига кўра “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини турли мамлакатлар томонидан қўлланилишининг асосий сабабларидан бири компаниянинг харажатлари камайганлиги ҳақида ҳисобот бериш.” Бизнинг фикримизча, ушбу фикр юзасидан бир қанча изланишлар олиб бориш керак, чунки Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари молиявий ҳисоботдаги моддаларни баҳолаш учун бухгалтерия қоидаларига қараганда бир оз бошқача қоидаларни назарда тутати (“адолатли қиймат” тушунчаси кенг қўлланилади)².

О.В. Соловьёвнинг сўзларига кўра, “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ҳақиқатан ҳам халқаро аҳамиятга ега бўлиб, кўплаб мамлакатларнинг тажрибаларини бирлаштиради”.

Иқтисодчи олимлар А.Каримов, И.Қўзиев ва М.Раҳимовлар қуйидагиларни келтириб ўтишган: молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш, корхона ва ташкилотларнинг иқтисодий, мулкӣ ва молиявий ҳолатини, уларнинг ўтган даврлардаги молиявий натижаларини қиёсий ўрганиш ва объектив баҳолаш орқали келгусидаги фаолиятини кенгайтириш, ташқи молиявий манбаларни излаб топиш, халқаро молиявий институтлардан капитал жалб қилиш имконини беради³.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот жараёнида олинган маълумотларга ишлов беришда мантиқий мушоҳада, адабиётларни танқидий ўрганиш, индукция ва дедукция, тизимли таҳлил, иқтисодий таҳлил, таққослама усуллар, анализ ва синтез, гуруҳлаш, эксперт баҳолаш, абстракт-мантиқий фикрлаш усулларида фойдаланилди.

¹ <http://uzscite.uz/wp-content/uploads/2020/02/38-44.pdf>

² Терехова В.А. Бухгалтерия ҳисобининг миллий ва халқаро стандартлари «Иқтисод ва ҳаёт» 2000 й.

³ <https://xs.uz/uzkr/post/moliyaviy-hisobotning-khalqaro-standartlari-unga-moslashish-jolida-qandaj-chora-tadbirlar-kozda-tutilgan>

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси

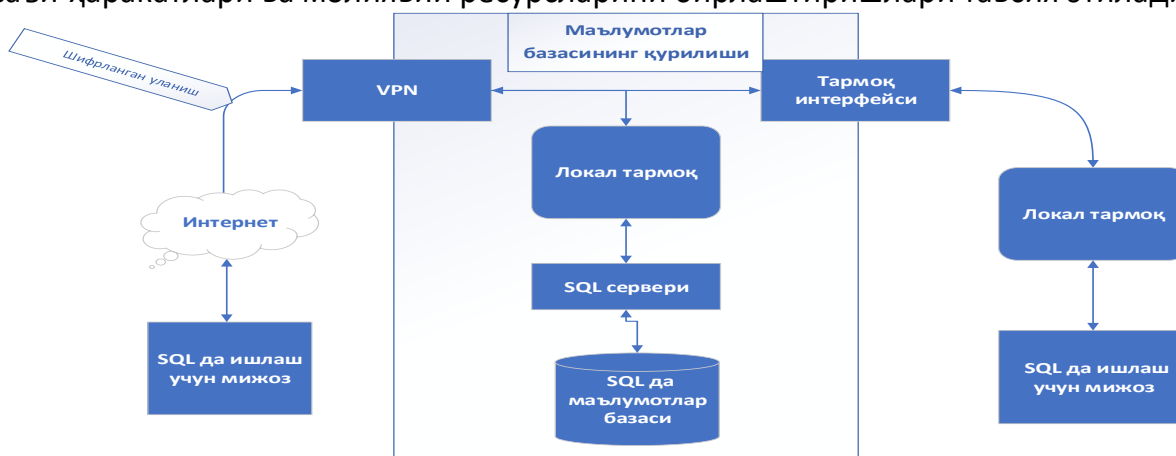
Дунё мамлакатларида энергетика тармоғи компанияларининг ҳисоб амалиётига МҲХСни жорий қилиш ҳолатининг таҳлили фойда кўламини манипуляция қилиш ва хўжалик фаолияти натижаларини яшириш бўйича пасайиш тенденциясидан, шунингдек, халқаро стандартлардан фойдаланишнинг ижобий самарасидан далолат беради.

Электр энергиясини ишлаб чиқарадиган корхона ва ташкилотларда ишлатиладиган бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботида қўлланиладиган дастурий маҳсулотлар ҳолатини ташҳислаш ва фойдаланиладиган бошқа АТ мажмуаларига уланиш имкониятларини баҳолаш кўрсатилган.

Биринчи босқич: Гуруҳнинг консолидациялашган ҳисоботини тайёрлаш мақсадлари учун ҳисоб юритишнинг ягона конфигурациясини ҳамда Гуруҳ маълумотларини бошқариш платформасини яратиш ва жорий этишга тайёргарлик кўриш юзасидан дастлабки чора-тадбирлар.

Бухгалтерия ҳисобини МҲХС бўйича юритишни ташкил этиш, солиқ ҳисоботи ва биринчи молиявий ҳисоботни МҲХСга мувофиқ тайёрлашга доир умумий масалалар ҳамда бу борадаги вазифаларни бажаришга ёндашувлар.

Электр энергия корхоналари 1С платформаси негизда турли конфигурацияли дастурий таъминотлардан фойдаланишлари ҳисобга олинса (1-расм), уларга Гуруҳдаги барча корхоналар эҳтиёжларини инобатга олиб МҲХСга мувофиқ ҳисоб юритиш мақсадида ишлатиладиган ягона конфигурацияни ишлаб чиқиш учун барча саъй-ҳаракатлари ва молиявий ресурсларини бирлаштиришлари тавсия этилади.

1-расм. 1С маълумотлар базасининг умумий дастурий қурилиши⁴.

У МҲХС талабларига мослашганидан кейин, намунавий дастурий таъминотни жорий этиш доирасида ушбу мутахассислар бевосита Гуруҳнинг барча корхоналарида МҲХСга ўтиш бўйича тавсия этилган режага мувофиқ, МҲХС бўйича маълумотлар асосида бухгалтерия ва солиқ ҳисобини юритишнинг амалий тажрибасига эга бўлиш мақсадида жорий этиш жараёнини мувофиқлаштиришлари лозим.

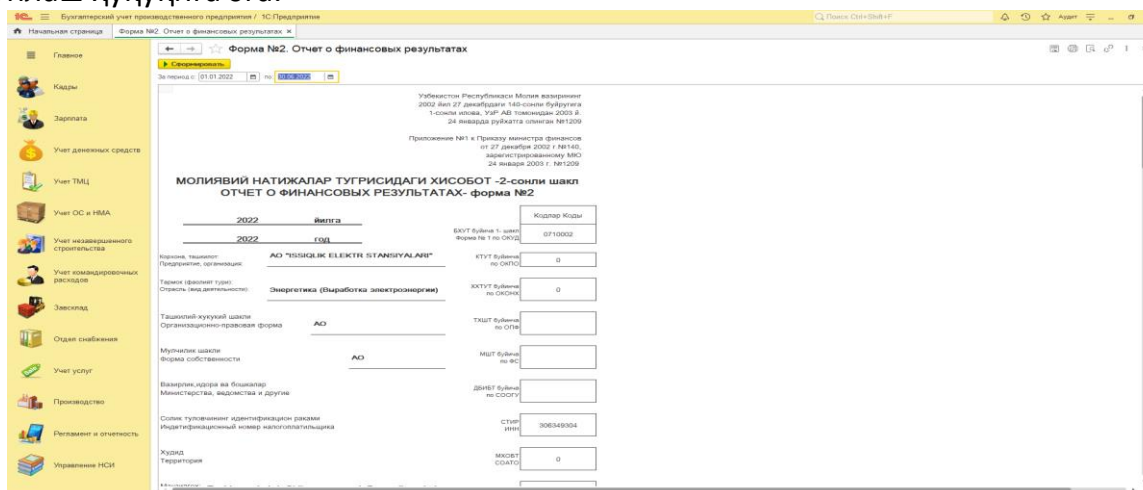
Шунингдек, жорий этиш босқичида хизматнинг барча ходимларини ҳар бир гуруҳ мутахассислари учун алоҳида (уларнинг компетенциялари ва масъулиятларидан келиб чиқиб) ишлаб чиқилган дастур бўйича бухгалтерия ҳисобига мажмуавий ўқитишни назарда тутиш зарур.

Иккинчи босқич: Гуруҳ консолидациялашган ҳисоботини тайёрлаш мақсадлари учун ҳисобни юритишнинг ягона намунавий конфигурацияси (Гуруҳнинг алоҳида корхоналари учун бирхиллаштирилган автоматлаштирилган ҳисоб тизими)ни ва мажмуавий автоматлаштирилган ечимни яратиш.

Электр энергия корхоналари алоҳида корхонаси томонидан МҲХСга мувофиқ бухгалтерия ва солиқ ҳисобини юритиш мақсадлари учун ҳисобни юритишнинг ягона намунавий конфигурацияси (бирхиллаштирилган автоматлаштирилган ҳисоб тизими)ни ишлаб чиқиш.

МҲХС бўйича бухгалтерия ҳисоби ҳисобларининг ягона режаси ва солиқ ҳисоби ҳисобларининг ягона режасини ишлаб чиқиш.

МҲХС асосида бухгалтерия ва солиқ ҳисобларини юритиш ҳамда уларни автоматлаштириш мақсадида Гуруҳ МҲХС бўйича ҳисоблар режасини ишлаб чиқиши зарур. Чунки, МҲХС талабларида бухгалтерия ҳисобини юритиш мақсадлари учун бирон-бир ҳисоблар режасидан фойдаланиш бўйича регламент ва қоидалар мавжуд эмас, Гуруҳнинг ўзи уларни МҲХСга мувофиқ тузилган молиявий ҳисоботда акс эттириш мақсадида маълумотларни умумлаштириш тузилмасини мустақил равишда белгилаш ҳуқуқига эга.

2-расм. МҲХС бўйича консолидациялашган молиявий ҳисобот⁵.

Эталон корпоратив таснифлагичлар асосида МҲХС бўйича консолидациялашган молиявий ҳисоботни тайёрлаш мақсадлари учун ахборотни киритиш ва умумлаштиришни назорат қилиш тартиб-таомилларини ҳисобга олиш ва ишлаб чиқиш қисмларининг таҳлили келтирилган (2-расм).

МҲХС талабларига мос равишда ишлаб чиқилган намунавий дастурий таъминотни жорий қилишдан аввал, бухгалтерия ҳисоби хизматлари персоналига олдиндан тузилган дастур асосида ўқув курсини ўтиш тавсия этилди. Тузилган ўқув дастури ўз ичига ҳам ҳисобга олишнинг алоҳида қисмлари учун жавобгар мутахассисларни, ҳам раҳбарият таркибини ўқитишга мўлжалланган модулларни олиши лозим.

Учинчи босқич: Гуруҳнинг МҲХС бўйича консолидациялашган ҳисоботини тайёрлаш мақсадлари учун ҳисобни юритишнинг ягона конфигурацияси (бирхиллаштирилган автоматлаштирилган ҳисоб тизими)ни ва мажмуавий автоматлаштирилган ечимни биринчи марта синовдан ўтказиш.

Ягона бирхиллаштирилган автоматлаштирилган ҳисоб тизимини синов учун жорий этиш (“ИЭС” АЖ, “Тошкент ИЭМ” АЖ ва “Тошкент ИЭС” АЖ).

Ҳисобни юритиш ва алоҳида йиллик ҳисоботни тайёрлашнинг бориши. МҲХСга мувофиқ бухгалтерия ва солиқ ҳисобини юритиш (“ИЭС” АЖ, “Тошкент ИЭМ” АЖ ва “Тошкент ИЭС” АЖ) мақсадлари учун бирхиллаштирилган автоматлаштирилган ягона ҳисоб тизимини мослаштириш.

“ИЭС” АЖ, “Тошкент ИЭМ” АЖ ва “Тошкент ИЭС” АЖ бухгалтерия ҳисоби хизмати мутахассислари томонидан бирлаштирувчи компания ва ташқи маслаҳатчи-услугачилар билан биргаликда Гуруҳнинг ушбу босқичи доирасида қуйидаги ишлар амалга оширилади (3-расм):

Гуруҳнинг консолидациялашган ҳисоботини тайёрлаш алоҳида корхонасининг киритиш акс эттиришнинг

МҲХСга йиллик мақсадлари учун мувофиқ молиявий маълумотларини олиш ва қайта ишлашни назорат қилиш, хато-камчиликларни аниқлаш, уларни бартараф этиш юзасидан тавсиялар ишлаб чиқиш

Маълумотларни олиш ва қайта ишлашни назорат қилиш, хато-камчиликларни аниқлаш, уларни бартараф этиш юзасидан тавсиялар ишлаб чиқиш

Гуруҳнинг консолидациялашган ҳисоботини тайёрлаш мақсадлари учун автоматлаштирилган мослаштириш

3-расм. МҲХСга мувофиқ консолидациялашган ҳисоботини тайёрлаш мақсадлари учун мажмуавий автоматлаштирилган ечимни синов учун жорий этиш босқичлари⁶

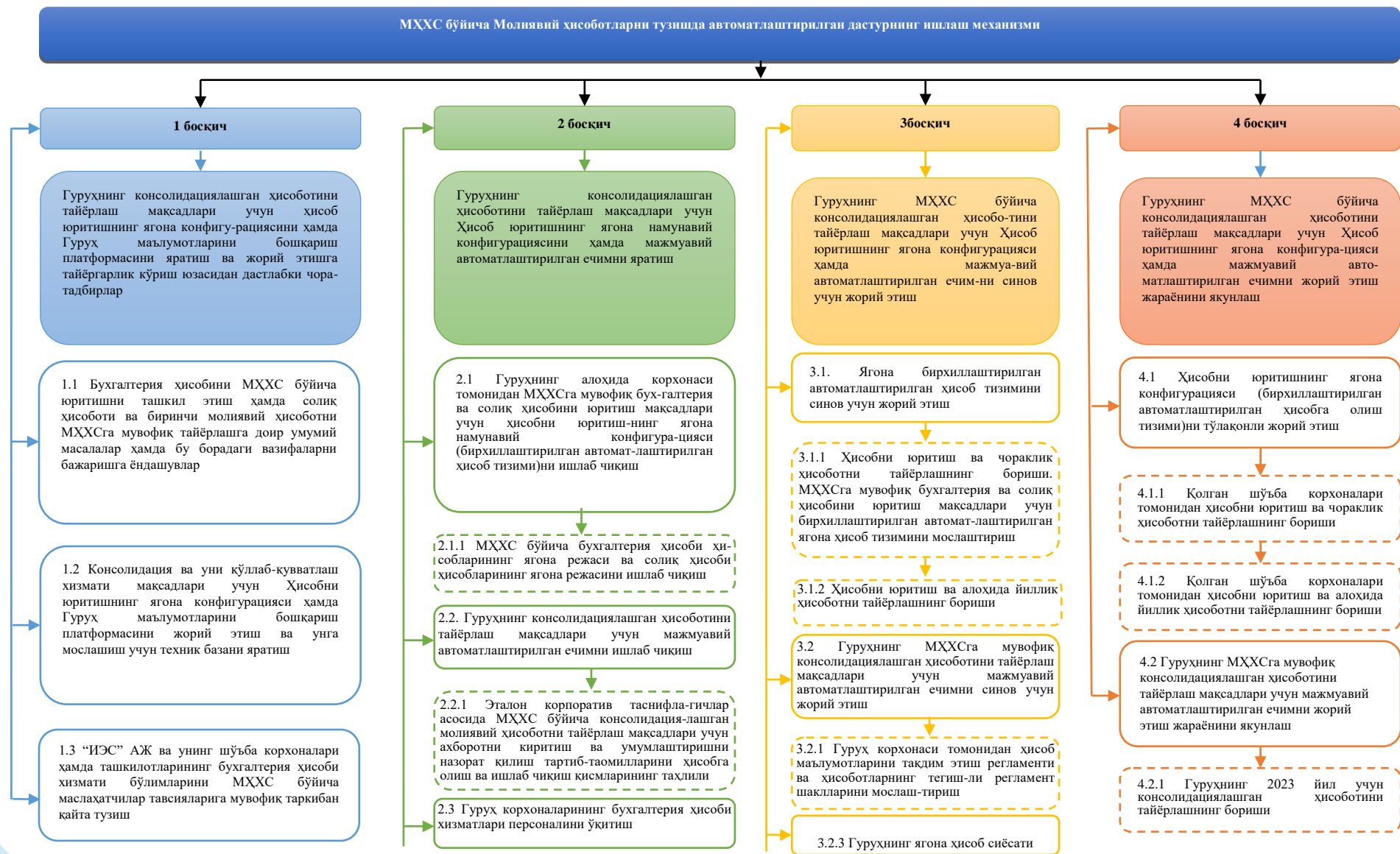
МҲХСга мувофиқ 2022 йил учун дастлабки консолидациялашган ҳисоботни тайёрлашнинг бориши.

Ушбу босқичда синов учун жорий қилиш натижасида бартараф этилган барча камчиликлар тизимлаштирилади ва дастлабки варианты МҲХСга ўтишнинг тавсия этилаётган режаси 2-босқичида кўрсатилганидек, “гуруҳнинг ягона ҳисоб сиёсати” ҳужжати якуний версиясигача тўлдириб охирига етказилади.

Тўртинчи босқич: Гуруҳнинг МҲХС бўйича консолидациялашган ҳисоботини тайёрлаш мақсадлари учун ҳисобни юритишнинг ягона конфигурацияси (бирхиллаштирилган автоматлаштирилган ҳисоб тизими)ни ва мажмуавий автоматлаштирилган ечимни жорий этиш жараёнини якунлаш

Ушбу босқичларда корхона бошқа шўба корхоналарида МҲХСга мувофиқ бухгалтерия ва солиқ ҳисобини ташкил этиши, шунингдек, МҲХСга мувофиқ автоматлаштириш, ишлаб охирига етказилган намунавий дастурий таъминот асосида чораклик ва йиллик молиявий ҳисоботини тузиши зарур бўлади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, электр энергетика тармоғидаги корхоналарда МҲХС бўйича молиявий ҳисоботларни тузишда автоматлаштирилган дастурнинг ишлаш механизми фойдаланиш мақсадга мувофиқ (4-расм). Ушбу автоматлаштирилган дастур иш самарадолигини оширишга, вақт сарфи камайишига, эҳтимолий хатоларни олдини олишга, молиявий ҳисоботларни аниқлилиги ва тушунарлилиги оширишга хизмат қилади.

4-расм. МХХС бўйича Молиявий ҳисоботларни тузишда автоматлаштирилган дастурнинг ишлаш механизми⁷.

Хулоса ва таклифлар

МҲХС бўйича биринчи молиявий ҳисоботда ифодаланган барча даврлар учун ягона ҳисоб сиёсатидан фойдаланиш талаб этилади.

МҲХСга тизимли ўтиш учун амалга оширилиши лозим бўлган асосий қадамлар:

1. Ҳисоб сиёсати МҲХС бўйича биринчи ҳисоботда ҳисобот даврининг охири санасига амалда бўлган стандартларга мувофиқ бўлиши шарт (ушбу мисолда ҳисоб сиёсати ўша стандартларнинг аввалги версияларига эмас, балки 2020 йил 31 декабрь ҳолатига амалда бўлган МҲХСга мувофиқ бўлиши лозим).

2. Биринчи марта тайёрланган МҲХС бўйича ҳисоботга киритиш мақсадида МҲХСга мувофиқ таққослама бухгалтерия баланси тайёрланиши лозим, бу таққослама маълумот МҲХСга тўлиқ мувофиқ келиши шарт (яъни, 2019 йил 31 декабрь ҳолатига).

3. Ўтиш санасига молиявий ҳисоботнинг барча моддаларини тан олиш учун танланган ҳисоб сиёсати ва танланган баҳолаш усулларида фойдаланиш зарур.

4. Танланган ҳисоб сиёсати барча тақдим этилган даврларда қўлланилиши лозим.

5. МҲХС (IFRS) 1 “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини биринчи марта қўллаш”га ретроспектив ёндашувдан “ихтиёрий истиснолар”ни қўллашга рухсат бериш мумкин, албатта, бунда тўлиқ ретроспектив ёндашув барибир асосий қоида эканлигини ёдда тутган ҳолда:

бизнеслар бирлашуви;

ҳаққоний қиймат назарда тутилган қиймат сифатида;

хорижий валюта бўйича ялпи трансляция фарқи;

ходимларни мукофотлаш;

комбинациялашган молиявий воситалар;

шўъба корхоналари, уюшган компаниялар, қўшма жамиятлар.

Ретроспектив ёндашувдан “мажбурий истиснолар” назарда тутилган, булар:

хеджирлашни ҳисобга олиш;

молиявий активлар ва мажбуриятларнинг тан олинишини тўхтатиш;

баҳолар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Халзанов А. Б. МҲХСнинг қўллашни замонавий муаммолар // Молодой ученый. - 2016 й. - № 27 (131).

2. Соловьева О.В. Молиявий ҳисоботни халқаро стандартлари 2010 й.

3. Островский О.М. МҲХСга ўтиш шароитида Россияда бухгалтерия ҳисобини тартибга солиш муаммолари ва уни ислоҳ қилиш // Бухгалтерский учет. 2003 й.

4. Саймон Г.А. Корхоналарда менежмент:/ Д. Смитбург, В. Томпсон: М.: Экономика, 1995 й.

5. Додж Р. Аудит стандартлари ва нормалари ҳақида қисқача қўлланма / «ЮНИТИ», 1992 й.

6. С.Н. Ташназаров. Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида молиявий ҳисобот: муаммо ва ечимлар. Монография. Т.: “Наврўз” нашриёти, 2016 й.

7. Ж.Қурбанбаев, С.Джуманов. Бухгалтерия ҳисоби тизимини молиявий

ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтказиш йўллари.// Молия. 2016 й.

8. З. Сагдуллаев. Международные стандарты финансовой отчетности: учет и анализ инвестиции //Молия. -2016.

9. <https://uzdaily.uz> сайти маълумотлари

10. <https://lex.uz> сайти маълумотлари

11. <https://tpp.uz/> сайти маълумотлари

12. <http://uzscite.uz/wp-content/uploads/2020/02/38-44.pdf>

13. <https://xs.uz/uzkr/post/moliyavij-hisobotning-khalqaro-standartlari-ungamoslashish-jolida-qandaj-chora-tadbirlar-kozda-tutilgan>